

MØTET MELLOM SJØFOLK OG IKKE-KRISTNE FOLKESLAG SOM MOTIV FOR DE ELDSTE SJØMANNSMISJONS-BESTREBELSER

av

ROALD KVERNDAL

Det var en ytterst skuffet teologisk kandidat, som gikk iland fra barken «Elieser», der den lå flaggsmykket på Bergens red en sommerkveld i 1864. Det norske Misjonsselskap var samlet til generalforsamling, og den dagen var møtet blitt henlagt til det nye misjonsskip. Blant dem som hadde håpet å komme til ordet var også den tredve-årige Johan Cordt Harmens Storjohann, der han sto «som en ladet Kanon, færdig til at affyres».¹

Forlengst var sjøens menn tatt i misjonens tjeneste. Dette fantes det utallige eksempler på — helt fra Mesterens første mannskap ved Genesarets Sjø og til denne stolte seilskute på Vågen.² Nå ville Storjohann søke å ta norsk misjon i sjømannens tjeneste. Imidlertid fikk han ikke slippe til med det han hadde på hjertet. Han vendte seg da til andre. Den 31. august samme år ble «Foreningen til Evangeliets Forkyndelse for skandinaviske Sømænd i fremmede Havne» stiftet som selvstendig institusjon.

En senere generalsekretær i Den norske Sjømannsmisjon har karakterisert den kjensgjerning at Storjohann ikke kom til orde ombord i «Elieser» som «en Guds styrelse». Var sjømannsmisjon blitt tatt opp som en oppgave for Det norske Misjonsselskap, ville arbeidet ha hatt store vanskeligheter å kjempe med, og «neppe blitt til hva det siden ble».³ At hedningemisjonskretser skulle ha vist interesse for sjømannsmisjonstiltak var likevel i 1860-årene hverken noen ny eller urimelig tanke. Iallfall var hedningemisjonens fundamentale avhengighet av en systematisk evangelisering av sjømannsstanden blitt fremhevet både i England og Amerika gjennom flere desennier. Det er neppe sannsynlig at

Storjohann var helt ukjent med hovedtrekkene i denne argumentasjon.

Disse trekk går igjen i en lang rekke engelske og amerikanske skrifter fra første halvdel av det 19. århundre. Det dreier seg om referat fra årsmøter, avisinnlegg, tidsskriftartikler, prekenmanuskripter og særpublikasjoner. Disse hadde alle til oppgave å vekke kristenfolk og samfunnet overhodet til åndelig ansvar og sosialt engasjement for en forsømt sjømannsstand. De gikk gjerne under fellesbetegnelsen «Pleading the Seaman's Cause».

Av de mange argumentkretser som hørte med til dette «saksfremlegg», var det tre som var spesielt *misjonsmotivert*. Nemlig – en teologisk, en moralsk og en psykologisk argumentasjon.

Kristi misjonsbefaling («The Great Commission») gjaldt ikke bare hedningefolk. I oppdraget om verdens evangelisering lå implisitt også en forpliktelse til sjømannsmisjon. I en tid hvor det soteriologiske aspekt var så vidt levende i den folkelige bevissthet, var det naturlig å vise til at ikke bare hedningen, men også sjømannen hadde en udødelig sjel, og derfor frelse behov. Som forsterkende moment ble det hyppig pekt på den akutte åndelige og fysiske risiko som selve sjøyrket førte med seg.⁴

Ved siden av denne *teologiske* argumentasjon ble det ofte understreket hvilken *moralisk* forpliktelse det påhvilde den kristne kirke til å dra omsorg for sjømannens sjel. Skip og sjøfolk hadde helt fra første stund vært en fysisk forutsetning for evangeliets utbredelse – og ville fortsatt være det. Med tanke på fortiden kunne amerikanerne si: «Liksom vi, amerikanere, ikke ville ha hatt noen kristendom, om det ikke hadde vært for sjømannen, måtte simpel takknemlighet vekke oss til å gjøre alt i vår makt for å gjøre sjømannen til en kristen.»⁵ I England het det, med blikket vendt fremover: «Uten dem (våre sjømenn) . . . kunne vi nok dra ned til klippene ved Dover, og . . . selv om vi var gjennomglødet av nidkjærhet og en brennende omsorg for deres (hedningenes) beste, kunne vi bare gi våre hjerters følelser luft gjennom nytteløse sukk.»⁶ Dessuten, skulle den bibelske profeti gå i oppfyllelse, med Israels omvendelse og repatriering, hvordan kunne vel dette skje, spurte man, uten å ty til sjøfolk, rent transportteknisk?⁷

Men også en tredje motivgruppe, av vital interesse for verdensmisjonen, ble flittig anvendt av sjømannsmisjonsarbeidets tidlige talsmenn. Det totalbilde («image») som uteseilende sjøfolk ved sin ferd etterlot i hedningefolks bevissthet kunne på avgjørende måte hindre (eller fremme) misjonens sak. Denne *psykologisk* betingede argumentasjon tør fortjene en noe nærmere analyse. Den har fortsatt stor aktualitet, også i andre relasjoner.

For den som har litt kjennskap til «Kinas apostel», dr. Robert Morrison, og skipsfarten på Canton tidlig på 1800-tallet, er det ikke forbausende at denne klarsynte, begavede pionerskikkelse fra Skottland ble en banebryter også på dette felt. I mai 1807 var Morrison ombord i den amerikanske seilskuten «Trident», på vei fra New York til Canton. Det var andre etappe i den lange utreise fra England til Kina. Dagbokopptegnelser fra turen vitner om hvordan han hele veien viste et aktivt sjelesørgeransvar for offiserer og mannskap.⁸ I et brev til sin bror, Thomas, forteller han hvordan han søndag den 31. mai talte to ganger for skipets besetning:

«Jeg forsøkte idag å vekke våre folks oppmerksomhet, gjennom å peke på det absurde ved å kalle seg kristne når de hverken verdsette hans frelse, underkastet seg hans lære, elsket ham, eller adlød ham; og jeg formanet dem til, hvis de holdt ved i sin vantro og synd (i motsetning til hva jeg oppriktig ønsket), i så fall å si til hedningene dit vi kom, at de ikke var kristne; for Jesu navn ble spottet blant hedningene på grunn av de som sa, Herre, Herre, men gjorde ikke de ting han bød.»⁹

Med en krystallklar konsekvens, som virker nesten ubarmhjertig, går denne oppfordring til sakens kjerne: Heller fra-kjenne seg kristennavnet enn være med og sabotere evangeliets virkemuligheter blant de innfødte. Betyr dette at Morrison's omtanke for sjømannens sjel utelukkende var diktert ut fra hensynet til hedningens? Tilgjengelige kilder tyder ikke på det. Hans brev og dagbokopptegnelser, både fra sjøen og årelange opphold i Canton, vitner om en varm og ekte omsorg for sjømannens vel – også for hans egen skyld. At denne omsorg heller ikke var ensidig åndelig orientert, viser hans utallige velferdstjenester for

sjøfolk og ikke minst hans harde kamp for å få etablert et flytende sjømanns-sykehus i Cantons uthavn, Whampoa.

Men det varte ikke lenge etter ankomsten til Kina, før Morrison fikk full bekreftelse på sine bange anelser om sjøfolks atferd i land og den skjebnesvangre innflytelse av denne på evangeliets utbredelse. År inn og år ut fikk han være vitne til hvordan tusener sjøfolk, for det meste britiske og amerikanske, men også blant annet skandinaviske, slapp tøylene løs i Cantons fremmedkvarter, og førte skam over seg selv, sitt land og sin religion. At han kjente dette problem inn på livet, er lett å forstå, så prekær som hans personlige situasjon der i landet var, helt fra første stund. Og så lukket som dørene var fra før, for konvensjonelle evangeliseringsmetoder.

Femten år senere sendte Robert Morrison, under psevdonymet «Amicus», ut en traktat adressert spesielt til sjøfolk, («Tract; Addressed to Sailors»). Denne form for litterær sjømannsmisjon var den gang (1822) allerede vel etablert på britisk-amerikansk hold. Men det epokegjørende ved nettopp denne publikasjon var at dette var den første engelske traktat trykt på kinesisk jord. Med psykologisk innsikt, appelleres til sjømannens yrkesstolthet. Skulle vel Herren fortjene mindre glød i kampen mot det onde enn admiral Nelson kunne vente av sine sjøfolk i slaget ved Trafalgar? Utskeielser — med fyll, slagsmål og utukt i Cantons beryktede Hog Lane — setter ikke bare liv og helse på spill, «men utsetter hans person, hans land og hans religion for de hedenske kineseres spott . . .».¹⁰

Men Morrison var på samme tid klar over at situasjonen kalte på en organisert og differensiert sjømannsmisjonsinnsats. Høsten 1822 sendte han derfor også ut en konkret, velbegrunnet plan for sjømannsmisjonsarbeidet i Kina.¹¹ Her påvises behovet for både et flytende sjømanns-sykehus («Floating Hospital») og en flytende sjømannskirke («Floating Chapel») i Whampoa, i likhet med de som nylig var etablert i Storbritannia.

Som en provisorisk løsning peker planen på muligheten av søndagsgudstjenester på dekk ombord i skip i havn, utlånt til det formål etter avtale med vedkommende kaptein. Morrison var her

som ellers mann for sitt ord, og nevner i en fotnote i «A Parting Memorial» om hvordan en slik skips-gudstjeneste ble holdt ombord i «Pacific» av Philadelphia i Whampoa allerede 10. november 1822. Det kjente Betel-flagg ble heist i mastetoppen som samlingsmerke, og preteksten var, (betegnende nok), fra Esekiel 36, om slike som vanhelliget Herrens navn blant de folk de kom til.¹²

Vi kan ikke her følge Robert Morrison's videre ferd som sjømannsmisjons-pioner. Hans personlige eksempel og hans vedholdende kamp for å vekke samvittighetene i England og Amerika på dette felt skulle imidlertid få vidtrekkende følger for den videre utbygging av organisert sjømannsmisjonsarbeid, særlig i fremmede havner. Morrison's skildring av nøden blant sjøfolk i Kina, blant annet i en henvendelse til American Board of Commissioners for Foreign Missions i 1827, fikk stor publisitet, og førte til at den fremvoksende American Seamen's Friend Society kjente dette som sitt «makedoniske kall». Den 14. oktober 1829 seilte David Abeel, prest i «Reformed Dutch Church», med kurs for Canton, som den første sjømannsprest («Sea Missionary») sendt ut til fremmed havn fra Amerika. Dermed var også det første avgjørende skritt tatt i ASFS' ambisiøse utbyggingsprogram i utenlandske nøkkelhavner. I 1832 ble sjømannsprester sendt til både Honolulu og Le Havre.¹³

Med det beskjedne budsjett som ASFS måtte operere med i sine første år, var en ekspansjon utenriks bare mulig gjennom et utstrakt samarbeid med hedningemisjonen. I samråd med ASFS ble sjømannsmisjonsarbeid tatt opp allerede i 1833–34 av American Board's misjonærer i Smyrna og Lahaina (Hawaii). Slike og andre eksempler på rasjonalisering var imidlertid neppe bare å anse som praktisk-ekumeniske hensiktsmessighetstiltak. De må sees i sammenheng med hele det potensial for godt eller ondt som lå i møtet mellom sjøfolk og ikke-kristne innfødte.

Som vi allerede har sett i forbindelse med Robert Morrison's engasjement i spørsmålet, var det den *negative* side ved dette potensial som dominerte det aktuelle bilde. Ved å være vitner til «kristne» sjøfolks ukristelige ferd måtte de innfødte få inntrykk

av en kraftesløs, ja til og med direkte skadelig religion. Det er samtidig forståelig at det var eksempler fra spesielt Stillehavet som ofte ble trukket frem i denne forbindelse. Her hadde både London Missionary Society og American Board satset meget. Her kjentes det derfor desto sårere når negative inntrykk, formidlet ved besøkende sjøfolk, bidro til å undergrave virksomheten.

Det er iallfall et temmelig ensidig dystert bilde som (London) Missionary Society tegner i sin «Preliminary Discourse» i den voluminøse bok som utkom i 1799, om det engelske misjonsskip «Duff»'s store Stillehavstokt 1796–98 under kommando av kaptein James Wilson. 1700-tallets store Stillehavs-navigatører og deres mannskaper får riktignok ros for djervhet og dyktighet, men «hvor meget må man ikke beklage, at . . . de ikke ser ut til å ha høstet noen som helst fordel fremfor den hedenske verden gjennom sin kunnskap om kristendom». De siste tre tiårs historie trekkes da frem som bevis på hvordan mer skade enn gagn skal ha resultert av den hvite manns omgang med polyneserne. Det første tiår, i kjølvannet på kaptein James Cook og andre oppdagelsesreisende, skildres som moralsk nedbrytende. Det neste tiår, da de hvite ble borte en tid, viste tydelig bedring. Sekelets siste tiår, med konstant besøk av hvite handelsmenn og sjøfolk, har innvarslet en ny og skjebnesvanger forfallsperiode, hevder forfatterne.¹⁴

Hva spesielt sjøfolk angår, inntar etiske formaninger en bred plass i den maritime andaktslitteratur helt fra slutten av 1500-tallet. I 1738 skriver en amerikansk prest i en slik publikasjon om «en historie som gjengis av noen av våre sjømenn». Ifølge denne skal det være vanlig at sjøfolk, hver gang de drar til sjøs, etterlater sin religion på en viss øy, for så å ta den opp igjen ved hjemkomsten!¹⁵

En moderne sosiologisk undersøkelse vil kunne avdekke mer plausible grunner til sjøfolks moralvaner «østenfor de ti bud», som for eksempel til dels helt umenneskelige livs- og arbeidskår, samt presset fra et temmelig alment akseptert atferdsmønster til sjøs. Men sikkert er det at samtidig som den store misjonsvekkelse

grep om seg fra 1700-tallets siste tiår, fikk selve fenomenet nye og stadig mer presserende implikasjoner.

Blant de mange skildringer av disse siste kan nevnes to som står som representative for en mer systematisk behandling av spørsmålet. Begge skrifter fikk særdeles stor publisitet. Det første («Call from the Ocean», av John Truair) utkom i Amerika i 1826, og tok sikte på å instituere et organisert sjømannsmisjonsarbeid på nasjonalt plan, i American Seamen's Friend Society's regi. Det annet («Britannia», av John Harris) ble utgitt i England i 1837, og søkte å intensivere den allerede bestående sjømannsmisjonsvirksomhet, gjennom støtte til British and Foreign Sailors' Society. Her gjengir sjømannens varmeste talsmenn uten omsvøp misjonærenes nødrep fra misjonsmarkene: Omvend sjøfolkene — for nå river de ned like fort som vi forsøker å bygge opp!

Med samme kategoriske dommer og drastiske eksempler som kolleger den gang brukte, skildrer også sjømannsprest John Truair, i det første av de nevnte skrifter, sjøfolkets moralnivå: «Der er neppe noen enkeltpost i hele registeret over mulige forbrytelser som ikke har merket deres (våre sjømenns) ferd i alle verdens deler . . .» I denne «lastekatalog» dominerer det samtiden betraktet som de fire maritime kardinalsynder: Drukkenskap, utukt, sverging og sabbatsbrudd. Men som rimelig er, understreker også denne forfatter hvilken sum av bitterhet og fordømning som sjøveis slavehandel har skapt opp gjennom årene.

Truair vil sist av alt dømme hedningen, om han hater eller forakter kristennavnet. Når han ikke kjenner nærmere til saken, må den innfødte ha rett til å bedømme en religion ut fra de tilhengeres ferd som han kommer i kontakt med. Eller hva kan vel misjonæren si? «Han kunne bare fortelle dem at disse (sjømenn) . . . ikke var kristne annet enn i navnet, og at den kristne religion fordømmer, på den strengeste måte (deres ugjerninger) . . . Men hvordan skal hedningen kunne vite dette?»

Derfor er Truair nådeløs i sin konklusjon: «Sjøfolk fra kristne land er for tiden den største og mest skjebnesvangre hindring for sivilisasjonens og kristendommens fremskritt blant hedninger i alle verdensdeler.» Eller, som Truair's første forgjenger ved

Mariner's Church i New York (Ward Stafford) minnet om allerede i 1817: «Det er i stor utstrekning på grunn av samme årsak, at forsøkene på å kristne urinnbyggerne i vårt eget land (de amerikanske indianere) har vist seg ikke å føre frem.»¹⁶

Innen 1837, da det prisbelønnede essay «Britannia» ble utgitt av British and Foreign Sailors' Society, var britisk-amerikansk sjømannsmisjon blitt ytterligere utbygget. Likevel lød appellene fra misjonsmarkene med uforminsket styrke. Og sjømannsmisjonens talsmenn ga dem en minst like fremskutt plass, som motivering for økt støtte og mer effektive tiltak.

John Harris sammenlikner uten videre sjømannens umoral med den forferdelige kolera-epidemi som nylig har herjet. Til støtte for et så drastisk bilde siterer han først flere eksempler fra misjonærhold:

I 1833 sendte London Missionary Society ut en appell om «sjøfolks skjebnesvangre innvirking på hedningemisjonen». Drukken-skap holdt for eksempel på å bre seg i faretruende grad på Tahiti, som følge av skjenkesteder etablert av britisk-amerikanske sjøfolk, og sprithandel med innfødte høvdinger. Fra annet hold fortelles om innfødte høvdinger og avgudsdyrkende prester i Østindia, som ble så forferdet over sjøfolks fremferd iland, at de gikk til aksjon «for å påvirke disse *kristne* sjøfolk til å akseptere deres religion . . .». En annen beretning forteller hvordan alt hva en del innfødte kunne si på engelsk, var de verste eder i hele språket. Disse hadde de nemlig lært ved sin omgang med britiske sjømenn . . .

Harris minner, i likhet med mange andre, om hvordan sjøfolk, foruten moralsk forderv, også har ført med seg fysisk sykdom som før var ukjent blant de innfødte på Stillehavs-øyene. Særlig har veneriske sykdommer grepet om seg i en uhyggelig grad.

Kort sagt, hevder Harris, må det til store mengder av britiske sjøfolk kunne sies hva profeten Sakarja sa til det opprørske Israel, nemlig – at de hadde vært «en forbannelse blant hedningene» (8, 13). En måtte iallfall ikke forbauses, om de innfødte ikke næret noe som helst ønske om å nå den himmel som engelske misjonærer forkynte om, dersom de risikerte å finne engelske sjøfolk der!

I sin analyse av selve arten av sjøfolks negative misjons-potensial, skjelner Harris mellom en forskuddsvis og en etterskuddsvis fase. Sjøfolk kan enten «gå foran misjonæren, og oppta jorden med torner», eller de kan «komme etter ham, og så ugress blant hveten». Forfatteren påviser dessuten hvordan skadevirkningen får en dobbelt karakter. Denne er riktig nok i stor utstrekning av psykologisk art, for så vidt som det fostres fordommer og fiendskap som «impregnerer» mot det kristne evangelium. Men samtidig virker den direkte fordervende og moraloppløsende. Med andre ord – ikke nok med at kristendommen hemmes, men selve hedenskapet fremmes.¹⁷

I visse tilfelle kunne skadevirkningen tilspisse seg i aktiv misjonsfiendskap fra sjøfolks egen side. I oktober 1825 ble misjonæren William Richards (senere æret som en av Hawaiis fremste statsmenn), sammen med sin hustru, truet på livet av et rasende mannskap fra den britiske hvalfanger «Daniel». De ble bare berget i siste liten av de innfødte. Sjøfolkene hadde helt riktig regnet med at den nye lov, som forbød innfødte kvinner å gå ombord i skip i havn, var inspirert fra misjonærhold. Aksjonen mot William Richards vakte enorm oppsikt på begge sider av Atlanterhavet, og siteres av både Truair og Harris.

Denne episode, som fant sted i Lahaina, ble snart fulgt av andre. Ett år senere gikk for eksempel flere britiske og amerikanske hvalfangst-mannskaper iland i samme havn, for å søke å tvinge innfødte kvinner med seg ombord. Dette førte til at alle byens kvinner flyktet opp i fjellene, hvor de måtte gjemme seg uten ly og mat i flere dager, mens sjøfolkene herjet nede i byen «like beasts of prey...» På Marquesas-øyene gikk det så vidt, ble det påstått, at amerikanske sjøfolk fikk de innfødte høvdinger med på å drive ut misjonærene, og annullere de nye utuktslover som disse hadde anbefalt.¹⁸

Som ventelig var den slagferdige pionerskikkelse i britisk sjømannsmisjon, baptistpresten George Charles Smith (populært kalt «Båtsmannen»), ikke sen om å utnytte slike historier til sakens fremme. I 1828 minner han om hvordan han gjennom årene igjen og igjen har henstilt til de ulike britiske misjonsfel-

skaper «å ivareta sine sanneste interesser, og komme frem bevisst og frimodig . . . og slutte opp om evangeliseringen av våre sjøfolk, så disse ikke ødelegger misjonen når de drar utenlands . . .» Men nå er man altså kommet dit hen, at «våre ugudelige sjøfolk er rasende mot misjonærene fordi disse har gått imellom dem og deres lastefulle liv i utlandet». Disse utsvevelser hadde «Båtsmann» Smith allerede karakterisert ganske utilslørt som «en forestilling som til og med var for frekk til å kunne sammenliknes med en tyrkers fantasier om paradiset!»¹⁹

Midt i det ellers mørke bilde som tidens talsmenn for sjømannsmisjon tegner av sjøfolks åndelig-moralske nivå, skimtes likevel lysstreif. For det første, var sjøfolk ikke alene om å representere kristenheten blant ikke-kristne folkeslag. Det samme gjorde tusener folk fra land, både fra Storbritannia og Kontinentet forøvrig. Og deres misjonspotensial kunne slå ut i vel så negativ retning. Dette var det mange eksempler på, ikke bare fra Stillehavet.

Ved årsmøtet for det engelske «Continental Society» beklager Rev. Joseph Wolff i 1838 at dette selskap ikke har oppnådd større støtte i England. For, sier han, «det besvarer de innvendinger som så hyppig reises mot selskaper som søker å fremme kunnskapen om Kristus blant andre nasjoner . . . Vi burde derfor glede oss over at det engelske folk har grunnlagt et selskap til fremme av levende kristendom blant europeere . . . I Cairo traff jeg på muhammedanere ni-ti steder som sa til meg, dere kommer hit tusener av miles for å omvende oss, muhammedanere og jøder, men se på europeernes oppførsel; hvorfor omvender dere ikke dem?»²⁰

For det annet, er det nok sant at uttrykksmåten hos sjømannsmisjonens tidlige talsmenn kan for moderne ører lyde som en skånselsløs utlevering av en hel stand. Men den egentlige hensikt var likevel utvilsomt positiv. Om sjøfolk ble utlevert, ble de iallfall ikke avskrevet. Tvert imot, like mørkt som en malte det aktuelle bilde, like lyst kunne fremtidsutsiktene fortone seg. Dette siste gjaldt ikke bare selve evangeliseringen av sjømannstanden. Var det slik at møtet mellom navnkristne sjøfolk og ikke-kristne folkeslag hittil hadde vært til stor skade for misjonen, ville

personlig kristne sjøfolk ha muligheter som nær sagt ingen andre til å fremme nettopp misjonens sak i fremtiden. Her kunne man støtte seg til både logiske, erfaringsmessige og bibelske argumenter.

Rent logisk måtte sjøfolk også selv kunne betraktes som «misjonærer». Som Harris uttrykker det: «... hva enten vi vil eller ikke, er de (våre sjøfolk) likevel misjonærer. Verden har sine misjonærer så vel som kirken, og det er dette de er. Og inntil de blir omgjort til misjonærer for det gode, vil de fortsette å opptre som misjonærer for det onde...» Som også mange før hadde minnet om, var sjøfolk ifølge sitt ambulerende yrke en helt enestående «connecting link» mellom den kristne og den ikke-kristne verden. Hadde de hittil – avskåret fra den kristne kirkes nådemidler – vært et mektig redskap for ondt («mighty agency of evil»), måtte de ikke da som personlig kristne kunne bli et like mektig redskap for godt («mighty agency of good»)?

Dette nærliggende resonnement ble ofte supplert med henvisninger til de *positive* egenskaper som erfaringsmessig kjenne-tegner sjøfolk. Hva, spør man, vil ikke sjømannens tradisjonelle mot, offervilje, utholdenhet, gavmildhet og medmenneskelighet kunne bety i misjonens tjeneste? Og hvilken tro vil ikke hans åpne, mottagelige sinn og «dype understrøm av rike og varme følelser» (Harris) kunne bli til i Mesterens hånd? Var det ikke nettopp slike trekk som gjorde at Kristus selv valgte så mange av sine første medarbeidere blant sjøens menn? Slike ord skapte en befriende motvekt mot den ellers ensidig negative omtale av sjømannens moral. «Poor Jack» var altså ikke i og for seg uforbederlig. Tvert imot, fantes det overhodet bedre yrkes- eller natur-forutsetning for misjonsinnsats?

Sjømannens mulighet for å kompromittere misjonens sak kunne, som vi har sett, spenne fra impregnering av de innfødte med en falsk kristen «image» til helt bevisst misjonsfiendskap. På tilsvarende måte ble det tidlig pekt på hvordan sjømannens *positive* misjons-potensial kunne anta både indirekte og mer umiddelbare misjonsfremmende former.

Som «levende brev fra Kristus, bokstavelig talt kjent og lest av alle mennesker» (2. Kor. 3, 2), ville gudfryktige sjøfolk ved selve sin ferd være med og bryte ned fordommer mot kristennavnet og vekke syn for kristendommens ekthet. Sjømannsmisjonens talsmenn var heller ikke sene om å publisere den sensasjon som «pious seamen» faktisk også skapte. Da for eksempel det britiske hvalfangstskip «Charles» kom til Tahiti i 1822, skilte det seg straks ut blant de innfødte som «et religiøst skip» («a religious ship»); kapteinens eksperiment med skipsandakt i sjøen hadde satt sitt tydelige preg på mannskapets oppførsel. Da briggen «Jane» omtrent på samme tid kom til Konstantinopel, heiste kapteinen Betel-flagget og samlet sjøfolk fra flere britiske skip til møte ombord; forbløffede muhammedanere, som var vant til å høre Kristi navn brukt bare til banning, kunne vanskelig tro sine øyne.²¹

Men sjøfolk kan gjøre mer enn bare vitne ved sin ferd, ble det hevdet. Allerede i 1817 innbyr den nystartede Marine Bible Society of New York sjøfolk til å engasjere seg aktivt i bibelutbredelse. Kaptein William Scoresby oppfordrer sjøfolk i sine «Discourses to Seamen» til ikke bare å støtte misjonærene der de treffer på dem, men også selv yte bevisst misjonærtjeneste. De kan, for eksempel, innby innfødte (dersom disse forstår språket) til oppbyggelige møter ombord, og dessuten dele ut bibler og traktater («skjønnsomt utvalgt») der de måtte komme rundt i verden. Flere omtaler også sjømannens rolle som kommunikasjonsledd for misjonsnytt. G. C. Smith siterer i 1823 et slående eksempel på dette. Det var nemlig britiske og amerikanske sjøfolk som brakte nyheten om evangeliets seiersgang på Tahiti til Hawaii. Dermed ble de ubevisst med på å forberede grunnen for den senere amerikanske misjonsinnsats der.²²

I forbindelse med sjøfolks personlige misjonsmuligheter kommer enkelte av sakens talsmenn inn på et helt spesielt aspekt. Sjømannen vil, sier de, i kraft av sitt yrke få adgang til områder på kloden som enda ikke er nådd av ordinær kristen misjon, eller som av en eller annen grunn er lukket for denne. Her vil han kunne infiltrere som «pioner-misjonær», og iallfall vil han kunne

vitne gjennom sin kristne ferd, «et språk som trenger ingen oversettelse, ingen tolk . . .» (Harris).

Noe liknende hevdes for en sjømannsprests vedkommende.²³ Gjennom ham vil et evangelisk «brohode» på kysten kunne opprettes selv i de mest ugjestmilde land. I sin første årsmelding (1829), sier American Seamen's Friend Society seg «fast besluttet på å innta Canton» (noe de også like etterpå gjorde, gjennom David Abeel). Motiveringen er at de nettopp slik kunne «indirekte hjelpe med å berede veien for evangeliets inngang i de veldige områdene som hører med til det kinesiske keiserdømme».

Igjen og igjen fremheves det at kristne sjøfolk utgjør den billigste, den mest effektive og i noen tilfelle også den eneste form for hedningemisjon. Dette fikk man allerede i 1820-årene de første erfaringer for.

Men dessuten kunne man vise til hvordan også Bibelen gjør det klart at verdensmisjon er avhengig av sjømannsmisjon. For de evangelikalske kretser, som på begge sider av Atlanterhavet søkte å vekke samvittighetene til økt oppslutning om den gryende sjømannsmisjonsdannelse, var det naturlig å gjøre flittig bruk av bibelhenvisninger i både skrift og tale. Et av de steder som ble hyppigst anvendt var Jesaja 60, 5. Ordene «havets rikdom strømmer mot deg» ble vanligvis tolket som en profeti om sjøfolkets omvendelse som stand, noe som igjen ville føre med seg fullbyrdselen av verdens evangelisering og en «opptakt til tusenårriketets herlighetsdag», (Truair).

Det er til slutt mange spørsmål det kunne være nærliggende å stille. For eksempel: Hva førte faktisk all denne argumentering til? Hvor langt influerte «image»-motiveringen på oppslutningen om tidlige sjømannsmisjonstiltak, og på formene for disse? I hvor stor utstrekning tok misjonærer aktivt del i disse tiltak? I hvilken grad svarte tiltakene til sin hensikt, også med hensyn til sjøfolks misjons-potensial?

Slike spørsmål kan umulig analyseres innenfor rammen av denne artikkel. Men det kan slås fast at konsekvensene av møtet mellom sjøfolk og ikke-kristne folkeslag utgjorde en vesentlig motivering for tidlig britisk-amerikansk sjømannsmisjonsdan-

nelse. Og kildene (også norske²⁴) viser at også senere i det 19. århundre ble sjømannens vidtrekkende betydning – både negativt og positivt – for verdensmisjonen stadig understreket.

I vår egen tids inflasjon på ord har det grunnfenomenet det her dreier seg om, fått pinlig stor aktualitet for verdensmisjonen i en helt ny sammenheng. Moderne kommunikasjonsmidler og andre faktorer har ført med seg at konfrontasjons-mulighetene mellom kristenhetens vestlige representanter og ikke-kristne folkeslag nå ikke lenger er begrenset til fjerne havnebyer. Idag er de flyttet like inn på «campus» på europeiske og amerikanske universiteter og høyskoler. Møtet med dekadente trekk i sekularisert vestlig kultur og sjokkerende inkonsekvenser mellom lære og liv innenfor institusjonell kristendom, har gjort at mange kristne studenter fra utviklingslandene har reist tilbake til nøkkelstillinger i sine hjemland som overbeviste ateister. Naturlig nok er misjonsledere og kristne studentorganisasjoner i Europa og Amerika i stigende grad blitt engasjert av hele problemkomplekset.²⁵

Men grunnspørsmålet er fremdeles relevant, også i maritim sammenheng. I 1848 regnet man med at én hedning ville få kontakt med minst hundre sjøfolk, for hver enkelt misjonær han møtte. Denne statistikk brukte man for å sette sjømannens misjonspotensial i relieff.²⁶ I 1967 skrev generalsekretæren i et britisk sjømannsmisjonsselskap om de stadig større restriksjoner som kristen misjon møter fra politisk hold i tradisjonelle misjonsland. Fler og fler har utelukket kristne misjonærer helt og holdent. «Likevel fins det ett område der døren ikke er i ferd med å stenges, og det er i arbeidet med å nå sjøfolk . . .»²⁷ Evangeliet kan fremdeles bringes ut til sjøens menn. Og likesom de var de første som brakte det videre til den ikke-kristne verden, er det godt mulig de også kan vise seg å bli de siste.

Derfor må det være naturlig å spørre: Er tiden moden for en ny gjennomtenkning av hele forholdet mellom verdensmisjon og sjømannsmisjon? Og har Norge – med sitt ganske spesielle engasjement i både misjon og sjøfart – et tilsvarende ansvar nettopp her?

NOTER

- 1 «Foreningen til Evangeliets Forkyndelse for skandinaviske Sømænd i fremmede Havne» i dens første 25 Aar 1864—1889. (Bergen: Foreningens Hovedbestyrelse, 1889) s. 2.
- 2 John Foster, «Misjon og sjøfart», *Norsk Tidsskrift for Misjon*, XIV (1960), ss. 3—12. Roald Kverndal, «Skipsfartens betydning for misjonen ned gjennom historien», *Elementær sjømannsetikk*. (Bergen: Stensilert utgave, 1966), tilleggs-artikkel.
- 3 Vilhelm Vilhelmsen, *Den norske Sjømannsmisjon i 75 år 1864—1939*, (Bergen, 1939), s. 3.
- 4 *Proceedings of the Third Anniversary* ... (London: The Port of London Society, 1821), kfr. spesielt ss. 14, 20—21 og 27.
- 5 F. D. Huntington, *An Address* ... before the Boston Seaman's Friend Society ... (Boston, 1862), s. 11.
- 6 *Proceedings*, ss. 15—16.
- 7 *The Christian Herald and Seaman's Magazine*, VIII (New York, 1821), s. 283.
- 8 Av mer skandinavisk interesse er en opptegnelse fra 3. mars (1807): «To av våre dansker (også brukt om nordmenn på denne tiden) kan lese tysk. Jeg har idag lagt Skriften på dette språk i deres hender.» (Eliza Morrison), *Memoirs of the Life and Labours of Robert Morrison, D. D.* ... I (London, 1839), s. 117.
- 9 *Ibid.* I, ss. 142—143.
- 10 Robert Morrison, *A Parting Memorial* ... (London, 1826), ss. 372—377.
- 11 Robert Morrison, «Proposal for bettering the Morals and Condition of Sailors in China» (Canton, 1822). Gjengitt bl. a. i *A Parting Memorial*, ss. 367—371.
- 12 Senere kilder (f. eks. *Memoirs* s. 168) nevner 8. desember 1822 som datoen for Morrison's første skipsgudstjeneste under Betel-flagget i Whampoa.
- 13 *Notes of Fifty Years' Efforts for the Welfare of Seamen*, (N. Y.; American Seamen's Friend Society, 1878), ss. 19—26.
- 14 *A Missionary Voyage to the Southern Pacific Ocean* ... (London: (London) Missionary Society, 1799), ss. xxxv—xxxvi.
- 15 Nath. Clap, *Zebulun advised. Serious and Suitable Counsels for them that go to Sea* ... (Newport, R. I., 1738), ss. 72—73.
- 16 John Truair, *Call from the Ocean* ... (N. Y., 1826), ss. 8—13. Kfr. Ward Stafford, *Extracts from a Report Entitled New Mission Field*, (N. Y. Date of original Report: 1817), s. 6.
- 17 John Harris, *Britannia* ... (London, 1837), ss. 73—81, 174—177. Kfr. William Scoresby, *Discourses to Seamen*, (Liverpool, 1831), s. 93. *The Sailor's Magazine*, (N. Y., 1838), ss. 343—346.
- 18 Ernest S. Dodge, *New England and the South Seas*, (Cambridge, Mass., 1965), ss. 140—144. Kfr. Alonzo Potter, *A Sermon before the Churchmen's Missionary Association for Seamen of the Port of Philadelphia*, (Philadelphia, 1848), s. 22.

- ¹⁹ *The New Sailor's Magazine*, (London, 1828), s. 29. Kfr. William Orme, *A Defence of the Missions...* (1827), hvortil Smith henviser. *The Sailor's Magazine*, (London, 1823), s. 229.
- ²⁰ *The Christian Intelligencer*, (Calcutta, 1839), s. 37.
- ²¹ *The Sailor's Magazine*, (London, 1823), ss. 135 & 310.
- ²² *Ibid.*, 1823, ss. 326–328. 1824, s. 179.
- ²³ *The Sailor's Magazine*, (N. Y., 1841), ss. 363–367.
- ²⁴ F. eks. Dr. Reihhoff (Kofed Olsen, overs.), *Sømandsstanden i Guds Ords Lys...*, (Kristiania, 1880), ss. 15–17.
- ²⁵ Gudmund Gjelsten, «U-landsstudentene i Europa», *Norsk Misjonstidende*, nr. 21, 1967, s. 5.
- ²⁶ Alonzo Potter, *op. cit.*, s. 22.
- ²⁷ Frank M. Trumble, «A Letter from the General Secretary», *The Helmsman*, No. 215, (London: Seamen's Christian Friend Society and Hospital Trust, 1967), s. 1.